

Zitting 1980–1981

15 969

Vervreemding landbouwgronden

Nr. 9

De vroegere stukken zijn gedrukt in de zitting 1979–1980

EINDVERSLAG

Vastgesteld 26 september 1980

Kennisneming van de memorie van antwoord gaf de leden van de vaste Commissie voor Landbouw en Visserij¹ nog aanleiding tot onderstaande vragen en opmerkingen. In de verwachting dat de Regering daarop tijdig vóór de openbare behandeling schriftelijk zal antwoorden, acht de commissie die hiermee voldoende voorbereid.

Inleiding

De leden van de P.v.d.A.-fractie zouden het bijzonder op prijs stellen op diverse onderdelen van de memorie van antwoord nadere toelichtingen en uiteenzetting te mogen ontvangen.

Al in het voorlopig verslag hadden de leden van deze fractie incidenteel vraagtekens en kanttekeningen geplaatst bij de in het wetsontwerp gehanteerde begrippen. Bij nadere beschouwing was hun nu opgevallen, dat een aantal begrippen is gedefinieerd op een wijze die afwijkt van de in het zakenrecht gangbare. Dit is bij voorbeeld het geval met het begrip «zakelijk recht»; een beperkter aantal rechten wordt hieronder begrepen dan in boek 5 van het B.W.

Is de Regering niet van mening, zo vroegen deze leden, dat de systematiek van ons zakenrechtelijk systeem hierdoor steeds onduidelijker wordt? En wil zij toelichten, welke zwaarwegende redenen haar in het geval van dit wetsontwerp hebben gebracht tot de introductie van afwijkende definities?

De leden van de C.D.A.-fractie spraken hun waardering uit voor de voortvarende wijze waarop de memorie van antwoord is uitgebracht. Zij waren de bewindslieden erkentelijk voor de in de nota aangebrachte wijzigingen. Deze gaven de leden echter geen aanleiding om hun in het voorlopig verslag ingenomen standpunten op wezenlijke onderdelen te herzien. Reeds in het voorlopig verslag brachten zij tot uitdrukking dat zij grote waarde hechten aan een spoedige inwerkingtreding van wettelijke maatregelen ter beteugeling van de veel te hoog gestegen grondprijzen. Dat heeft deze leden ertoe gebracht om in het eindverslag uitsluitend nader terug te komen op een aantal hoofdpunten.

De door hen in het voorlopig verslag op onderdelen gemaakte opmerkingen, respectievelijk geuite bedenkingen, wensten zij bij de openbare behandeling van het wetsontwerp in de Kamer nader in hun overwegingen te betrekken.

¹ Samenstelling: Van Rossum (SGP), Roels (PvdA), Voortman (PvdA), ondervoorzitter, Terlouw (D'66), Wisselink (CDA), Waalkens (VVD), Van der Sanden (CDA), voorzitter, Jansen (PPR), De Boois (PvdA), Hartmeijer (PvdA), Scherpenhuizen (VVD), Van der Hek (PvdA), Langedijk-de Jong (PvdA), Ginjaar-Maas (VVD), Evenhuis (VVD), Faber (CDA), Wöltgens (PvdA), Van der Linden (CDA), Andela-Baur (CDA), Bakker (CDA), Borgman (CDA).

De leden van de V.V.D.-fractie hadden met grote belangstelling kennis genomen van de zeer uitvoerige memorie van antwoord. Met betrekking tot de vraag- en aanbodsituatie op de grondmarkt constateerde ook de Regering dat onder meer ook de niet-agrarische grondclaims kritisch moeten worden beoordeeld. Verzuimd wordt echter aan te geven hoe en door wie zulks dient te geschieden.

Deze leden wilden gaarne vernemen of de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk aan deze uitspraak inhoud wil geven voor zijn eigen grondvragende beleidsonderdelen en samen met de Minister van Landbouw en de collega's van andere departementen en de lagere overheden ter zake op de noodzaak van een kritische beoordeling wil wijzen. Zij koppelden daaraan de vraag of, en zo ja in welke mate, door een dergelijke interventie een besparing van schaarse landbouwgrond zou kunnen worden bewerkstelligd.

Het was de nu aan het woord zijnde leden voorts opgevallen dat in de memorie van antwoord – veel duidelijker en meer onomwonden verwoord dan in de toelichting bij het wetsontwerp – naast de doelstelling van verlaging van het prijspeil beoogd wordt een actief structuurelement te introduceren.

Verdergaande toepassingscriteria derhalve dan, zoals in het herziene regeerakkoord van 26 november 1977 staat, «passend in een goed agrarisch structuurbeleid». De bijlage B en in mindere mate bijlage D getuigen daar bij wijze van voorbeeld van.

Deze leden waardeerden de bijvoeging van de bijlagen B en D omdat de voorwaarden aan bedrijf en persoon van de verwervers zo zwaar zijn, dat niet meer de kring der gegadigden beperkt wordt maar dat in een groot deel van ons land in meer dan 50% van de gevallen niet eens meer gekocht en verkocht kan worden en een beroep op de koopplicht van het Bureau Beheer Landbouwgronden zal moeten worden gedaan. Dat is nu precies waar de leden van de V.V.D.-fractie niet naar toe willen. Omdat hun een algemene maatregel van bestuur als in beide bijlagen B en D vermeld al als mogelijkheid voor ogen had gestaan, hadden zij in het voorlopig verslag hun sterke voorkeur uitgesproken voor louter persoonsgebonden criteria.

Als de Regering er in de memorie van antwoord niet ten onrechte op wijst dat er met alleen enkele persoonscriteria niet of nauwelijks voldaan wordt aan wat is bedoeld met «passend in een goed structuurbeleid», dan wilden de leden van de V.V.D.-fractie het door hen voorgestane toetsingsmodel, gebaseerd op uitsluitend persoonsgebonden criteria, enigszins verruimen. Bij de beoordeling van artikel 9 wilden zij daarop nader ingaan.

I. Uitgangspunten van het wetsontwerp

In de memorie van antwoord stelt de Regering, dat prijzen – in casu die van landbouwgronden – een weerspiegeling zijn van de aanwezige schaarste-verhoudingen, en belangrijke aanknopingspunten vormen voor het doen van keuzen in het economisch proces. De leden van de fractie van de P.v.d.A. wilden toch wel vernemen, of de Regering dezelfde mening is toegedaan met betrekking tot de prijzen van landbouwprodukten als melk, suiker en granen. En als zij deze vraag bevestigend beantwoordt, is de Regering dan – gezien de bestaande grote overschotten – van oordeel, dat de prijsverhoudingen volledig zijn verstoord? En acht zij derhalve een aanpassing van de prijsniveaus gewenst, opdat de schaarste-verhoudingen weer beter zullen worden weergegeven en de prijzen ook weer «juiste» aanknopingspunten zullen vormen voor het doen van keuzen in het economisch proces? Of neigt – zo vroegen deze leden – de Regering met de fractie van de P.v.d.A. tot een wat andere zienswijze? Is zij niet van mening, dat het prijsniveau van landbouwgronden mede bepaald wordt door het prijsniveau van landbouwprodukten? En dient het markt- en prijsbeleid van de EG op dit moment niet mede om een adequate inkomensvorming van de landbouwsector te bewerkstelligen? Indien de Regering het marktmechanisme niet zou willen laten doorwerken in het kader van het Europese markt- en prijsbeleid, ligt het dan – alleen al hierom – niet voor de hand, het marktmechanisme ook bij de prijsvorming van landbouwgronden ter zijde te stellen?

De argumentatie waarmee de Regering blijft vasthouden aan de noodzaak van een langdurige periode van (experimenteren en) evalueren, was door de fractie van de P.v.d.A. niet als logisch en sluitend ervaren. Zij zou graag een nadere uiteenzetting ter zake ontvangen. Het was deze leden in het bijzonder ook ontgaan, waarom de eventuele nawerking van aankondigingseffecten juist de Regering zou nopen tot een zo laattijdige evaluatie. De moeilijk onderkenbare aanwezigheid van zulke effecten in het «prijsbeheersingsresultaat» dat bij evaluatie wordt gemeten en beoordeeld, zou hooguit kunnen betekenen, dat na een relatief korte evaluatieperiode te optimistische conclusies worden getrokken. Maar zou dit – in de optimistische visie van de Regering toch niet zwaarwegende – probleem niet op een voor alle partijen bevredigende wijze kunnen worden ondervangen door te kiezen voor een voortschrijdende, jaarlijks herhaalde evaluatie van de effecten (en neveneffecten) van de wet?

De fractie van de P.v.d.A. deelde de door de Regering aangevoerde argumentatie tegen een speciale wettelijke regeling van de – meermalen problematische – agrarische erfopvolging. Is de Regering overigens niet met haar van mening, dat deze problematiek – inhoudelijk beschouwd – het best een oplossing zou kunnen vinden via een samenhangende grondpolitieke aanpak die – op termijn – resulteert in de opheffing van het thans bestaande tweeprijzensysteem voor landbouwgronden? Een zorgvuldig beargumenteerd antwoord op deze vraag zouden de genoemde leden op prijs stellen.

Tot grote teleurstelling van de fractie van de P.v.d.A. acht de Regering geen termen aanwezig om het advies van de Raad van State over dit wetsontwerp openbaar te maken. Zoals de Regering bekend zal zijn, is in het verleden wel van de regel van niet-openbaarmaking afgeweken. Deze leden verzochten de Regering dan ook, de Raad van State de vraag voor te leggen, of hij in dit geval bezwaren ziet in de openbaarmaking van zijn advies. Mocht de raad zelf zich niet tegen publikatie verzetten, dan zou de fractie van de P.v.d.A. graag geruime tijd vóór de mondelinge behandeling van dit wetsontwerp kennis kunnen nemen van het advies. Zij had zelf heel duidelijk behoefte daaraan, maar meende, dat kennisname van het advies de behandeling door de Kamer als geheel ten goede zou kunnen komen. Zij wees in dit verband op het gecompliceerde juridische karakter van het ontwerp, dat – vooral ook gezien de snelle procedure die Regering en Kamer thans volgen – de vrees rechtvaardigt, dat in wetgevende zin vrij ernstige fouten zullen worden gemaakt of misvattingen zullen ontstaan. Publikatie van het advies van de Raad van State zou er naar de mening van deze leden toe kunnen bijdragen, dat de schade beperkt blijft. De fractie van de P.v.d.A. zou in ieder geval graag tijdig worden geïnformeerd over de reactie van de Raad van State op de vraag van de Regering.

De leden van de C.D.A.-fractie betreurden dat de bewindslieden nogal oppervlakkig en weinig concreet zijn ingegaan op de mogelijkheden om zowel beheer en gebruik van grond als het grondverkeer te beïnvloeden. De beheersing van de grondprijzen vormt één aspect van het grondbeleid; daarom is het van belang meer inzicht te hebben in het totale kader waarin dit geplaatst dient te worden.

Dat ook de verhoging van het aanbod de aandacht van de Regering heeft stemde tot vreugde. Desondanks meenden deze leden dat de memorie van antwoord niet de gewenste duidelijkheid levert inzake het beleid met betrekking tot de gronduitgifte, bedrijfsbeëindiging, de relatie met de landbouwstructuur, de groundbank en emigratie.

De leden van de C.D.A.-fractie betreurden het dat in de memorie van antwoord geen nadere beschouwing gewijd is aan de vraag of als gevolg van de huidige en de te verwachten financieel-economische omstandigheden geen wijziging in de keuze tussen produktieve en niet-produktieve bestemming van de grond noodzakelijk is.

Zij namen met instemming kennis van het belang dat de bewindslieden hechten aan een gecoördineerd optreden van de overheid op de grondmarkt

om onderlinge concurrentie door de overheidslichamen te voorkomen. Zolang echter niet concreet aangegeven wordt op welke wijze de Regering hieraan gestalte wil geven, achten de aan het woord zijnde leden onvoldoende waarborgen voor een dergelijk gecoördineerd optreden aanwezig. Evenzeer vroegen deze leden de bewindslieden hoe zij zich een kritische beoordeling van de niet-agrarische grondclaims in bestemmingsplannen in de praktijk voorstellen.

De aan het woord zijnde leden betreurden dat de Regering niet is ingegaan op de door deze leden gestelde vraag betreffende de wijze waarop het effect van het gehanteerde instrumentarium wordt getoetst. Wordt als criterium gebruikt de mate waarin een beroep gedaan wordt op de koopplicht, de hoogte van de grondprijs dan wel beide? Voorts riep het tijdstip van de evaluatie van de wet en de werking van de toetsingscriteria van de algemene maatregel van bestuur een aantal vragen op. De drie jaar die de Regering wenst te nemen alvorens de algemene maatregel van bestuur te evalueren kwam deze leden rijkelijk lang voor en doet mogelijkerwijs afbreuk aan de beoogde flexibiliteit.

Waarom, zo vroegen de leden van de fractie van D'66, is de Regering niet ingegaan op de door die leden tegen toetsing achteraf aangevoerde bezwaren? Zou de Regering dat alsnog willen doen?

De leden van de P.P.R.-fractie hadden met grote belangstelling kennis genomen van de zeer uitvoerige memorie van antwoord en de daarbij gevoegde statistische informatie. Daarbij is de Regering ook ingegaan op de kritiek van deze leden – en die van de P.v.d.A. en D'66 – inzake het uitgangspunt van het ontwerp. Deze leden zagen in dit stadium van de behandeling van het ontwerp van wet geen directe aanleiding om daarover nadere opmerkingen te maken.

De leden van de P.P.R.-fractie hadden geconstateerd dat de Regering vasthoudt aan het principe van landbouwkundige toetsing als prijsregulerend instrument, ondanks de verzuchting dat geen absolute garantie kan worden gegeven omtrent het prijsdrukkend effect van de landbouwkundige toetsing. Nu vragen deze leden geen absolute garantie, ook zij begrijpen wel dat het moeilijk is die te geven, maar er dient wel een zo groot mogelijke zekerheid uit te gaan van het instrumentarium ten einde het beoogde effect te realiseren. Ook de heer Waalkens blijkt, ingevolge een vraaggesprek in de Boerderij (27 augustus 1980), bevreesd te zijn voor de niet-werkzaamheid van de landbouwkundige toetsing. De ervaring met de vorige landbouwkundige toetsing is immers dat iedere handige advocaat de wet wel zo wist te draaien dat een koop- of pachtovereenkomst toch door de grondkamer moest worden goedgekeurd. En dat leidt onvermijdelijk tot onbillijkheden, aldus de terecht opmerking van de heer Waalkens. Het moge overigens duidelijk zijn dat de leden van de P.P.R.-fractie op grond van dezelfde gegevens tot een andere conclusie komen dan de heer Waalkens, maar zij vernamen graag de reactie van de Regering op de stelling dat slechts door een stringent prijs- en toewijzingsbeleid de gevaren van ondermijning van de bedoeling van de wetgever ondervangen kunnen worden.

II. De situatie op de grondmarkt

Uit de door de Regering verstrekte gegevens blijkt, dat in de periode van explosieve prijsstijging de overheid meer terughoudend was in haar vraag naar grond dan in de daaraan voorafgaande periode van geringe grondprijsstijging. In de periode 1959 tot en met 1970 liep het areaal landbouwgrond jaarlijks met gemiddeld 13 666 ha terug; in de jaren 1971 tot en met 1979 bedroeg de vergelijkbare afname 12 111 ha per jaar. De fractie van de P.v.d.A. zou willen vernemen of het afgenomen tempo van aanleg en verbreding van

rijkswegen mede hieraan debet is. En wat zijn, in termen van afname van het areaal landbouwgrond, de gevolgen van de beleidsvoornemens van de Regering met betrekking tot de aanleg en verbreding van rijkswegen, respectievelijk van de alternatieven die de fractie van de P.v.d.A. daar tegenover heeft gesteld?

De leden van deze fractie zouden eveneens geïnformeerd willen worden over de gevolgen van een beleid tot sterke stimulering van de recreatie in het landelijk gebied, zoals dat recentelijk is bepleit door de fracties van de V.V.D. en het C.D.A. Zal dit de vraag van de overheid naar landbouwgrond niet vergroten en de afname van het areaal landbouwgrond doen toemen?

Het was de leden van de C.D.A.-fractie niet duidelijk geworden waaruit de bewindslieden de conclusie meenden te kunnen trekken dat de explosieve grondprijsstijging in de laatste jaren niet is toe te schrijven aan de vraag van de overheid. De leden waren het hiermee slechts in zoverre eens dat dit niet uitsluitend aan het overheidsoptreden is toe te schrijven. De invloed die dit beleid op de prijsontwikkeling heeft gehad wordt in de memorie van antwoord wel zeer geminimaliseerd.

Veel belangrijker dan de in de memorie van antwoord aangehaalde hoeveelheden gekochte oppervlakten cultuurgrond ten gunste van niet-agrarische bestemmingen zijn naar het oordeel van deze leden de betaalde grondprijzen. De aan het woord zijnde leden vreesden dat deze prijzen evenals de door particuliere, met overheidssubsidies werkende, instanties betaalde prijzen van zeer grote invloed zijn geweest. Zij nodigden de Regering uit om meer inzicht te verschaffen in zowel de hoogte van de betaalde grondprijzen als de op het moment van uitbetaling geldende marktprijzen.

Het was deze leden voorts opgevallen dat de Regering bij de oorzaken van de grondprijzdaling niet de mogelijke rol van het overheidsaankoopbeleid in haar beschouwing betrokken heeft. Bestaat er in dit verband geen relatie tussen enerzijds de mate van overheidsaankopen en de door de overheid betaalde grondprijzen en anderzijds de prijsontwikkeling van landbouwgronden?

De leden van de fractie van D'66 hadden waardering voor de uitvoerige wijze waarop de Regering op vragen en opmerkingen is ingegaan. De Regering heeft nu ten slotte ook een onderzoek gedaan naar de invloed van bepaalde toetsingscriteria. Uit dit onderzoek en uit de gegevens verzameld door het LEI en het CBS is niet duidelijk geworden hoe en of bepaalde toetsingscriteria de prijs van landbouwgrond beïnvloeden:

De Regering wil een aantal jaren met de wet werken om tot een juiste beoordeling te kunnen komen. Mocht blijken dat na die tijd het beoogde doel niet is bereikt, dan wil de Regering bezien of andersoortige toetsingsnormen tot resultaat zullen leiden. De fractie van D'66 vraagt zich af hoeveel jaar de Regering nodig denkt te hebben alvorens zich een mening te kunnen vormen over de werking van de wet. Volgens de fractie van D'66 is de tijd van experimenteren voorbij. Op dit moment moge dan al prijsverlaging van landbouwgronden plaatsvinden, na de prijsdaling in het noorden volgt vermoedelijk, zij het in geringe mate, een prijsdaling in de rest van het land, op iets langere termijn zullen de prijsverhogende invloeden de overhand hebben. Ook de Regering denkt in die richting. De fractie van D'66 blijft daarom van mening dat spoedige invoering van een stelsel van maximumprijzen en toedeling met verbreking van de band tussen verkoper en koper noodzakelijk is.

De leden van de S.G.P.-fractie stelden vast dat zowel in de memorie van toelichting als in de memorie van antwoord ruim aandacht wordt besteed aan de vraag naar pachtvrije grond en de invloed die hiervan in de achterliggende jaren op de koopprijs is uitgegaan. De behoefte aan landbouwgrond door particulieren wordt daarin duidelijk geanalyseerd en kan cijfermatig onderbouwd worden op grond van transacties die hebben plaatsgevonden.

Naast particulieren is de overheid een belangrijke koper, maar wel een koper die voor zeer verschillende doeleinden koopt. Kan enig inzicht gegeven worden in wat de verschillende overheden (rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) in de achterliggende jaren gekocht hebben voor direct door hen zelf uit te voeren openbare werken?

Wat is door gemeenten aangekocht voor directe woningbouw en als compensatiegrond, en in hoeverre is dit later weer doorverkocht aan woningbouwcorporaties of particulieren?

Wat is door de Stichting Beheer Landbouwgronden in de achterliggende jaren aangekocht en wat is daarvan weer doorverkocht aan overheden of via verkoop of onderbedeling in ruilverkaveling aan particulieren afgestoten?

Wat is de invloed op de prijsvorming geweest van de publikatie en verdere behandeling van de groene nota's, speciaal van de grote oppervlakten die daarin geclaimd werden voor niet-agrarische doeleinden? Heeft bij voorbeeld de sterke toename van de oppervlakte natuureservaten gedurende de laatste 15 jaren (Statistisch zakboek 1979, tabel 24) gepaard gaande met nog te verwachten sterke uitbreidingen, niet duidelijk meegewerkt aan de sterke verhoging van de grondprijzen?

Is het mede om budgettaire redenen verminderen van overheidsaankopen in het kader van de groene nota's niet de reden dat de vraag naar landbouwgrond vermindert en dat dit de grondprijzen doet dalen?

Gaat het in de tweede alinea op blz. 18 van de memorie van antwoord gestelde hier niet duidelijk een rol spelen? Werkt bezuiniging op deze posten niet direct gunstig op de overheidsuitgaven en indirect op de prijsvorming van landbouwgronden en verdient het uit dien hoofde niet overweging om de in de groene nota's genoemde oppervlakten nog eens in overleg met de huidige ministers van Financiën en CRM in heroverweging te nemen?

Mag uit tabel 4.18 afgeleid worden dat alle aankopen voor de overheid (ook provincies, gemeenten en waterschappen) via de SBL gelopen zijn, omdat in tegenstelling tot tabel 4.22 de overheid niet afzonderlijk is genoemd?

Uit tabel 4.18 blijkt dat de SBL van 1964 – 1978 heeft aangekocht 65 130 ha. Uit tabel 4.22 blijkt dat de SBL in dezelfde periode verkocht heeft 2 215 ha (3,4%). Dat vraagt om een nadere verklaring of het SBL-bezit van jaar tot jaar uitbreidt of dat overdracht aan overheidsinstanties plaatsheeft, en zo ja, aan wie en voor welke doeleinden, of omdat onderbedeling (tegen betaling) in ruil- of herverkaveling in de statistiek niet onder verkoop gerekend wordt en wat verder tot verklaring van deze grote ongelijkheid dienen moge.

Welke landbouwgronden heeft de overheid in de jaren 1964 – 1978 afgestoten (tabel 4.22 vermeldt 7 383 ha)? Zijn dat hoofdzakelijk domeingronden of ook compensatiegronden bij gemeenten of zijn er nog andere categorieën?

De leden van de S.G.P.-fractie hadden de indruk dat de beantwoording op het onderste gedeelte van blz. 16 van de memorie van antwoord wel wat gemakkelijk over de problematiek heenstapt. In hoeverre is grond voor niet-agrarische bestemming identiek met grond die in overheidshanden overgaat? Wordt mogelijk onder overheid gemakshalve gerekend alles wat door de overheid gesubsidieerd wordt en welk percentage maakt dit uit? Zijn alleen de door de overheid gerealiseerde aankopen voor de prijsvorming van belang of kan een grote potentiële vraag van de overheid (groene nota's, planologische kernbeslissingen voor verschillende doeleinden etc.) en beperking van het aanbod (uitvoering motie-Tolman inzake uitgifte gronden in IJsselmeerpolders, vertraagde besluitvorming betreffende de Markerwaard, het niet inpolderen van kweldergronden bij de Zwarte Haan etc.) ook leiden tot scherpe prijsverhoging? Was het niet Minister Van der Stee die in een toespraak voor de Conferentie grondgebruik van de NCBTB op 15 december 1979 zich de vraag stelde: «Waaruit is de drastische prijsontwikkeling in de zeventiger jaren te verklaren?» en toen prompt antwoordde: «Economisch benaderd moet dat het gevolg zijn van de evenzo drastisch gewijzigde vraag- en aanbodverhoudingen».

Naast een aantal landbouwkundige factoren stelt de bewindsman dan duidelijk dat vooral de inflatie en de overheidsaanspraken het beeld verscherpt hebben. Wordt nu in de memorie van antwoord een poging gedaan om het toen geschilderde beeld achter het doek te doen verdwijnen? Hoe zijn overigens de verwachtingen van de bewindslieden inzake de pachtontwikkeling indien de kooprijzen, zoals de bedoeling van het wetsontwerp is, in de toekomst zullen dalen? Zullen de pachtrijzen zich dan op het huidige niveau stabiliseren of zullen ze, zij het minder snel, blijven stijgen, zodat het voor beleggers weer aantrekkelijk wordt land te verpachten, met als gevolg dat de wet ook nog gunstig gaat werken op het behoud van het instituut pacht? Met andere woorden, wat zal de invloed zijn op de prijsontwikkeling van verpachte grond waarover de Minister van Landbouw en Visserij in zijn rede op 15 december 1979 voor de NCBTB te Lunteren filosofeerde en waarbij hij de toepassing van artikel 56c inzake de werkelijke waarde van landbouwgrond opmerkelijk noemde. Welke verandering zal de thans voorliggende wet hiervoor inbrengen?

III. De relatie met het landbouwstructuurbeleid

Hoewel de fractie van D'66 het betreurt dat in het wetsontwerp niet nadrukkelijk het structuurbeleid is betrokken, is het ook bij het voorgestelde systeem van toetsing onvermijdelijk dat uitgegaan wordt van een duidelijk structuurbeleid. De Regering verstaat onder een goed agrarisch structuurbeleid het structuurbeleid zoals dat tot op heden is gevoerd (blz. 20 van de memorie van antwoord). Dit beleid voert naar 50 000 landbouwbedrijven in het jaar 2000 (Landbouwverkenningen, blz. 47).

IV. De landbouwkundige toetsing en de toetsing bij vervreemding van natuurterreinen

a. De werkingssfeer van het wetsontwerp

Met de bij de memorie van antwoord overgelegde toetsingscriteria waren de leden van de P.v.d.A.-fractie bepaald niet gelukkig. Hoewel deze criteria nog uitvoerig in discussie zullen (moeten) komen, stelden zij er prijs op, in dit stadium reeds enkele opmerkingen te maken.

In vergelijking van het eerder gepubliceerde ontwerp blijken de toetsingscriteria thans in landbouwstructurele zin soepeler te zijn opgesteld. Wat is – zo vroegen deze leden – de reden hiervan?

De fractie van de P.v.d.A. heeft bezwaren tegen de – voor sommige produktierichtingen – hoge minimumdrempel, maar nóg meer tegen de hoge maxima. Voor sommige produktierichtingen zou het gestelde maximum een veelvoud betekenen van de huidige gemiddelde bedrijfsomvang. Gaarne zouden deze leden een nadere, landbouwstructureel verantwoorde argumentatie ter zake ontvangen.

Deze leden wensten voorts de noodzaak te benadrukken van extra ruimte ten behoeve van samenwerkingsvormen binnen alle oppervlakenormen; zulks uiteraard in relatie tot hun bezwaren tegen de voorgestelde, te hoge maxima. In dit verband gaven zij de Regering in overweging, de maximaal toelaatbare bedrijfsomvang eveneens te relateren aan het aantal arbeidskrachten dat op het bedrijf werkzaam is. Ook landbouwstructureel gaat het immers in toenemende mate om het behoud – en mogelijk zelfs de uitbreiding – van de werkgelegenheid in de landbouw, alsmede in het beheer van natuur en landschap. Zal – zo vroegen de leden van de P.v.d.A.-fractie – het wetsontwerp in zijn huidige vorm niet juist de tendens tot intensivering en verhoging van de bedrijfsomvang per volwaardige arbeidskracht versterken? En acht de Regering dit niet ook een zeer ongewenst neveneffect?

De leden van de P.v.d.A.-fractie hadden ook problemen met de «systematiek» van de oppervlakenormen en illustreerden dat aan de hand van een concreet denkbaar geval: Hoe zal de toetsing moeten plaatsvinden, indien

een akkerbouwbedrijf 37,4 ha fruitteelt, glas- en overige tuinbouw wil gaan opzetten? Indien het bedrijf zich in deze richting volledig specialiseert, gelden maxima die aanzienlijk lager liggen. Maar mag een akkerbouwbedrijf, bij een maximale bedrijfsomvang van 75 ha, zich tot 50 procent van zijn areaal in andere produktierichtingen begeven?

Hoewel de Regering zulks betwist, blijven de leden van de P.v.d.A.-fractie ervan uitgaan, dat er statistisch een sterke correlatie bestaat tussen verschillen in bedrijfsomvang of bedrijfsgrootte enerzijds en verschillen in inkomen anderzijds. De publikaties van het Landbouw-Economisch Instituut stellen dit telkenjare weer onomstotelijk vast. Ter illustratie verwezen deze leden gaarne naar Landbouwcijfers 1979, blz. 158.

Dat de landbouw een grote verscheidenheid vertoont qua bedrijfstype, bedrijfsstructuur, bedrijfsomvang (= bedrijfsgrootte x intensiteit), alsmede qua leeftijd, kwaliteit en belangstelling van de ondernemers, was ook de genoemde leden reeds eerder opgevallen. Bij de bepaling van criteria voor de landbouwkundige toetsing houdt de Regering dan ook rekening daarmee, bij voorbeeld via de differentiatie in criteria naar bedrijfstype.

De leden van de P.v.d.A.-fractie waren zeker ook van mening, dat het geen eenvoudige opgave is om een verantwoord systeem van toedelingscriteria voor (met voorkeur en tegen een beheerste prijs aangekochte) landbouwgrond te ontwikkelen. Gezien de doeleinden die ermee gediend zouden worden, betekent dit naar hun mening evenwel geenszins, dat geen serieuze poging daartoe zou moeten worden ondernomen. Overigens merkten deze leden op, dat de Regering ook niet ontkomt aan de formulering en hantering van toedelingscriteria, namelijk voor gronden die via de koopplicht aan het Bureau Beheer Landbouwgronden zullen worden verkocht, en vervolgens weer vervreemd. Zij waren dan ook – nog steeds – zeer geïnteresseerd in een zorgvuldige uiteenzetting en motivering van de criteria die de Regering in dat soort situaties denkt te gaan hanteren. Gaarne zouden deze leden eveneens vernemen, welke (toedelings)criteria momenteel gehanteerd worden en in het afgelopen decennium gehanteerd zijn bij de toedeling van SBL-grond binnen ruilverkavelingsblokken. Worden hierbij hectarenormen per bedrijfstype, normen met betrekking tot de bedrijfsomvang of nog anderssoortige normen gehanteerd?

De leden van de P.v.d.A.-fractie waren met de Regering van mening, dat de scheiding van landbouwgrond en natuurterrein in vrij veel gevallen nogal kunstmatig zal zijn. De overgang tussen beide verschijningsvormen is een vloeiende. In dit licht vroegen zij zich af, waarom de adviserende functie van de Natuurbeschermingsraad zich zou moeten beperken tot natuurterreinen. Vele landbouwgronden hebben immers ook een hoge natuurwetenschappelijke waarde. Zoals de Regering ook stelt, zijn vele gebieden die in het systeem van het wetsontwerp als landbouwgrond worden aangemerkt, in feite natuurterreinen dan wel gebieden met een grote betekenis uit het oogpunt van natuur en landschap. De aanduiding landbouwgrond kan dan misverstanden doen ontstaan. Vindt de Regering – zo vroegen deze leden – hierin geen aanleiding om tot de formulering van meer zuivere onderscheidende criteria tussen landbouwgrond en natuurterrein te komen? En acht zij een nadere normering ter zake niet met name óók van groot belang, omdat anders al te omvattende bevoegdheden aan de toetsende instantie worden toegekend – in het bijzonder ook met betrekking tot planologisch relevante afwegingen?

De leden van de C.D.A.-fractie betoogden dat de memorie van antwoord hun vooralsnog onvoldoende aanknopingspunten bood om hun kritische houding ten aanzien van de uitbreiding van de werkings sfeer tot natuurterreinen en bossen te laten varen.

Op de vraag van de zijde der leden van de V.V.D.-fractie om de werkings sfeer van de wet te beperken tot landbouwgronden heeft de Regering afwijzend gereageerd. De uitvoerige argumentatie daartoe had hen echter allerminst overtuigd. Zij geloofden niet in speculatie in bos- en natuurterreinen

door degenen die van de agrarische grondmarkt geweerd worden. Zeker niet nu in de Wet op de Ruimtelijke Ordening en in de beheerswetgeving aan grondeigenaren en grondgebruikers in toenemende mate allerlei eisen met betrekking tot het natuur- en landschapsbeheer worden opgelegd. Het toepassen van specifieke op het natuur- en landschapsbeheer toegespitste toetsingscriteria in het wetsontwerp krijgt derhalve het karakter van de zorg voor het beheer en daar is deze wet niet voor bedoeld. Genoemde leden bleven van mening dat bos- en natuurterreinen buiten de wet dienen te blijven.

De Regering is in de memorie van antwoord ingegaan op het verzoek van de leden der V.V.D.-fractie om te reageren op de vraag of het voor veehandelaars niet mogelijk moet zijn een beperkte hoeveelheid land te kunnen verwerven voor het onderhouden van een zekere handelsvoorraad vee. Deze leden verzochten de Regering alsnog mede te delen of deze categorie nu onder artikel 10 begrepen kan worden. Indien het antwoord ontkennend moet luiden, dan gaven zij in overweging in de aanhef van artikel 10 na het woord «produktierichting» in te voegen: «of ter uitvoering van een specifiek beroep».

b. Het systeem van de toetsing

De Regering stelt niet geheel onverwacht, dat de hypotheekbewaarder in het Nederlandse rechtstelsel een lijdelijke functie heeft. De leden van de P.v.d.A.-fractie zouden graag zien toegelicht, waarom deze lijdelijkheid in haar nogal specifieke betekenis een beletsel zou vormen om de hypotheekbewaarder te belasten met het afgeven van een verklaring als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van het ontwerp.

d. De toetsingscriteria

Zonder nu al in te gaan op de proeve van een algemene maatregel van bestuur waarin de bewindslieden enige uitwerking geven aan mogelijk nader te stellen criteria gaven deze leden er blijk van niet geïmponeerd te zijn door de argumenten om het hoofdberoep als criterium uit te sluiten.

In de memorie van antwoord werd nadere uitleg gemist waarom de afwijging of iemand zijn hoofdberoep al dan niet in de landbouw heeft zo moeilijk is. Evenzeer ontging deze leden de logica dat bij de vestigingwet deze problemen geen opgeld zouden doen.

De beschouwing die de Regering aan de strekking van artikel 9, vierde lid, wijdt vertoont naar de mening van de leden van de C.D.A.-fractie enige tegenstrijdigheid. Enerzijds geeft zij te kennen geen verplichting tot beheersovereenkomsten in het leven te willen roepen, doch anderzijds opent zij de mogelijkheid tot een beperking van de kring van verwervers tot diegenen die reeds ervaring met de beheerslandbouw hebben opgedaan of die voornemens zijn de landbouw af te stemmen op doeleinden van natuur en landschap. Deze leden achtten het gevaar reëel aanwezig dat agrariërs indirect verplicht worden beheersovereenkomsten te sluiten. Immers een agrariër die een beheersovereenkomst heeft afgesloten krijgt in de toekomst voorrang bij grondverwerving boven degene die niet daartoe is overgegaan.

De leden van de V.V.D.-fractie waren in het eerste deel van dit eindverslag al ingegaan op het kernpunt van het wetsontwerp: het raamwerk voor de criteria die bij algemene maatregel van bestuur zullen worden vastgesteld (artikel 9, lid 2, b, c, d). Vooreerst deelden zij mede, dat zij hun suggestie om de tweede volzin in lid 1 (regionale differentiatie) te laten vervallen introkken omdat hun aanvankelijke opvatting daaromtrent niet in overeenstemming met de bedoelingen van de wetgever bleek te zijn. De V.V.D.-fractie is alleen bereid andere dan persoonsgebonden criteria te accepteren, indien door de Regering tegemoet wordt gekomen aan de hieronder genoemde verlangens.

De mogelijkheden volgens artikel 9, lid 2, b, c en d, voor het redigeren van een algemene maatregel van bestuur mogen niet leiden tot een werkelijk actief structuurbeleid dat slechts de individuele koper en verkoper treft en anderen die niet (ver)kopen ongemoeid laat. Het zal er ook niet toe mogen leiden dat in een bepaald gebied, (b.v. een provincie) een belangrijk deel van te verkopen agrarische onroerende goederen praktisch komt te vallen onder de koopplicht van het Bureau Beheer Landbouwgronden (B.B.L.).

Een derde overweging is dat voorwaarden ten aanzien van de minimale oppervlakte van het bedrijf van een verwerfer van aan te kopen grond ongewenst zijn. Waarom – zo vroegen zij – mag een buitengewoon goede jonge ondernemer op een (te) klein bedrijf geen aankoop doen om een rendabele eenheid te verwerven?

Verder vroegen de leden van de V.V.D.-fractie zich af of bij toetsing naast de minimale omvang ook nog de verkavelingssituatie een rol kan spelen en of dan beide factoren ieder voor zich bepalend zijn voor de goedkeuring. Het bepaalde in de laatste zinsnede in artikel 9, lid 2 sub c, «mede ten opzichte van het bedrijf van de verwerfer» is dan nog een derde factor en in het kader van deze wet wel erg zwaar.

De redactie van artikel 9, lid 2 sub d, hoort naar de mening van de aan het woord zijnde leden thuis in een vestigingwet en niet in een vervreemdingwet met een bijkomende structuurcomponent die slechts incidentele gevallen betreft.

Een meer algemeen punt in het raamwerk voor criteria waar de leden van de V.V.D.-fractie beducht voor waren is het volgende. De uitwerking van de in de wet genoemde mogelijkheden tot het uitvaardigen van een algemene maatregel van bestuur in het kader van artikel 9 lid 2, b, c en d moet er wel toe leiden dat exacte oppervlakten, leeftijden en aantallen worden vermeld. Bij de uitvoering van de wet zal blijken dat het in vele gevallen gaat om het feit dat men juist niet binnen de norm valt of voor wat betreft de maxima er juist boven. Als bij voorbeeld 7 ha een minimumgrens is, kan iemand met kadastraal 6,90 ha formeel niet kopen. Een goedkeuring door de grondkamer, met afwijking van de normen op grond van meerdere (positieve) overwegingen, kan ertoe leiden dat in de praktijk grenzen gaan schuiven en beleidsvoering door de grondkamers erg moeilijk wordt of niet consistent is.

Ook bij de uitvoering van de wet van 1953 deed zich zulks herhaaldelijk voor. Nogal eens keurde de Centrale Grondkamer destijds overdrachten toch goed, die door de provinciale grondkamers op grond van stringente landbouwkundige toetsing waren afgewezen.

De leden van de V.V.D.-fractie stond in hun bereidheid tot verruiming van de mogelijkheden tot toetsing krachtens artikel 9, lid 2, sub b, c en d, in het algemeen genomen het volgende voor ogen (hetgeen in de wettekst verwoord zou moeten worden).

1. Vervreemding van een *bedrijf* met een *minimale* omvang dat *niet* wordt toegevoegd aan een ander bedrijf dient mogelijk te zijn.

Toelichting: Hoogstwaarschijnlijk is voor zulke (te) kleine objecten geen koper te vinden en indien dat wel het geval is, is het zijn zaak of hij daarop wil boeren. Als men in *niet*-ruilverkavelings- of landinrichtingsgebieden van kleine bedrijven af wil, dient op een algehele reorganisatie van de bedrijfsstructuur via een cultuurtechnisch plan (bij voorbeeld ruilverkaveling) te worden gewacht. Een tweede mogelijkheid tot voorkoming van nieuwe te kleine bedrijven kan worden geregeld in een vestigingwet die inmiddels op stapel staat.

2. Een *maximale* bedrijfsomvang, na toevoeging van een te verwerven bedrijf, is aanvaardbaar als in een algemene maatregel van bestuur ter zake deze maxima per gebied en per productiepotentie worden herleid tot de gemiddelde bedrijfsgrootten bij de recente uitgaven in Zuidelijk Flevoland om eenzelfde bedrijfsresultaat mogelijk te maken.

Toelichting: De overheid kan ten aanzien van de inkomensmogelijkheid niet met 2 maten meten. Een Groninger graanbedrijf zal derhalve in maximumomvang flink wat groter zijn dan het gemiddelde bedrijf in Zuidelijk Flevoland.

3. De verkavelingssituatie en de afstanden tot de te verkopen bedrijven en bedrijven waaraan wordt toegevoegd, kunnen leiden tot *niet*-goedkeuring, indien de nieuw ontstane situatie een verslechtering ten opzichte van de doorsnee bedrijfsstructuur in de omgeving betekent.

Toelichting: Een dergelijke voorwaarde in deze wet spoort met de passage in het regeerakkoord: «passend in een goed landbouwstructuurbeleid». Voorkoming van een verslechtering van de doorsnee bedrijfsstructuur in een bepaald gebied is positief. Als men streeft naar een goede landbouw(bedrijfs)structuur, dient men over te gaan tot ruilverkaveling of herinrichting waarbij *alle* grondgebruikers betrokken zijn. Het kan niet de bedoeling van deze Regering zijn *enkelen* te belasten met de eis een concrete bijdrage te leveren aan die structuur, terwijl anderen volledig buiten schot blijven.

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen zich verder af welke de mogelijkheden voor doorverkoop zijn van het BBL indien de koopplicht moest worden toegepast, omdat op grond van de bedrijfscriteria (grootte, verkaveling, afstand) geen goedkeuring voor een bepaalde verwerfer werd verkregen en omliggenden niet in aanmerking wilden of konden komen. Krijgt het BBL dan vrij mandaat? Is er in beginsel verschil in de mogelijkheden voor verkoop van agrarisch vastgoed (al of niet in gedeelten) tussen het BBL en een willekeurige verkoper tegen de achtergrond van de regeerakkoordpassage: «passend in een goed landbouwstructuurbeleid»?

Met betrekking tot de verpachtingen van het BBL – veelal voor een kortere dan de wettelijke duur – vroegen deze leden of zowel de toestemming daarvoor alsmede de voorwaarden waaronder, aan de grondkamer ter goedkeuring dienen te worden voorgelegd. Deze leden waren van oordeel dat dit wel het geval zou moeten zijn.

De vraag van de leden van de S.G.P.-fractie, die op blz. 29 van de memorie van antwoord beantwoord wordt, werd ingegeven door een artikel in *Accent* van 8 oktober 1977, waar Engeland wordt aangewezen als een favoriete uitwijkplaats voor boeren die door de hoge prijzen in Nederland geen grond meer kunnen kopen, terwijl in Engeland hun door de overheid veel minder moeilijkheden in de weg gelegd worden. Zal de inwerkingtreding van de nieuwe Wet Vervreemding landbouwgronden van invloed zijn op vlucht (tevens inhoudende kapitaalvlucht) naar andere EEG-landen en wat gaat dit psychologisch voor invloed uitoefenen op het Europese landbouwbeleid?

Indien er al wordt overgegaan tot een landbouwkundige toetsing, lijkt het redelijk, aldus de leden van de P.P.R.-fractie, de toetsingsnormen per regio of landsdeel niet alleen te variëren naar persoonsgebonden criteria, maar ook naar bedrijfsgebonden criteria. Deze leden gingen nu niet in op de concrete invulling van deze variaties, maar benadrukten wel dat een zo effectief mogelijke landbouwkundige toetsing slechts mogelijk lijkt door zo concreet mogelijk aan te sluiten op de regionale situaties. In de memorie van antwoord (blz. 29) wordt hierover nogal vaag gedaan. Kan de Regering hieromtrent nu een meer uitgesproken standpunt innemen, aldus vroegen deze leden.

De leden van de P.P.R.-fractie maakten nog een opmerking over het criterium van de minimumbedrijfsomvang, zoals dat nader is uitgewerkt in de proeve van een ontwerp-besluit ter uitvoering van de artikelen 9, 10 en 15 van de wet (bijlage D). Nadrukkelijk stelt de Regering in dit verband dat het niet juist zou zijn te treden in de wijze van de bedrijfsvoering van bedrijven (memorie van antwoord blz. 31, onderaan). Vlak daarop (blz. 32, bovenaan).

neemt de Regering, naar de mening van deze leden, weer afstand van deze stellige uitspraak door de mogelijkheid tot het stellen van normen mede te gebruiken om minder levensvatbare bedrijven eventueel van de grondmarkt uit te sluiten. Het criterium betreffende een minimumbedrijfs grootte is dan niet zo maar een criterium dat neutraal zou uitwerken naar het landbouw-structuurbeleid, maar een criterium dat als valbijl kan gaan functioneren voor het verwerven van landbouwgrond voor minder levensvatbaar geachte bedrijven, zoals gekwantificeerd in de proeve van een ontwerp-besluit. Deze leden bleven tegen het aldus hanteren van het minimumcriterium bezwaar aantekenen.

e. *Vrijstellingen*

e.1. *De vrijstelling uit artikel 2*

De beschouwingen die de Regering in de memorie van antwoord gewijd heeft aan de door de C.D.A.-fractie gemaakte grote bezwaren tegen een algehele vrijstelling van overheidsaankopen heeft deze leden niet overtuigd. De noodzaak voor handhaving van artikel 2 wordt allerminst aangetoond. Verheugd waren deze leden over de erkenning dat agrarische gronden met een bestemmingswijziging de door de C.D.A.-fractie voorgestane weg kunnen volgen. Dat de Regering vooralsnog voor de weg die artikel 2 aangeeft gekozen heeft is, zo moeten deze leden verstaan, slechts ingegeven door de wens zo min mogelijk gehinderd te worden in de uitvoering van haar het algemeen belang dienende taak en voorts met als bedoeling de werking van andere, de overheid ter beschikking staande, instrumenten (wet voorkeursrecht gemeenten, onteigeningswet e.a.) niet te frustreren. Waaruit die hinder dan wel die frustraties zouden kunnen bestaan bleef voor deze leden een vraagteken. Zij vermochten niet in te zien dat deze zouden kunnen opwegen tegen de door hen in het voorlopig verslag geuite grote bezwaren. Voor de uiteindelijke beoordeling van dit wetsontwerp achtten zij een bevredigende oplossing van dit onderdeel van zeer groot belang.

De leden van de V.V.D.-fractie hielden, ook na de uitvoerige motivering in de memorie van antwoord, hun bezwaren overeind tegen de vrijstelling van overheidsaankopen van grond die in agrarisch gebruik is en zal blijven (z.g. compensatie-aankopen). Zij zien de volgende mogelijkheden bij afwezigheid van een landbouwkundige toetsing:

1. Een publiekrechtelijk orgaan kan agrarische gronden, waarvan de bestemming niet wordt gewijzigd, slechts verwerven via een opdracht aan het BBL.
2. Als een publiekrechtelijk orgaan landbouwgrond zelf kan blijven kopen, dient het tegelijkertijd een voorlopig doorverkoopcontract in bij de grondkamer.
3. De publiekrechtelijke organen worden bij wet verplicht om aangekochte gronden die een *blijvende* agrarische bestemming hebben en die niet tegelijkertijd worden doorverkocht, binnen een bepaalde periode (bij voorbeeld 1 of 2 jaar) te vervreemden aan een landgebruiker, (uiteraard met toetsing).

De hier aan het woord zijnde leden verzochten de Regering de drie aangegeven mogelijkheden te becommentariëren, óók als zij blijft bij de opvatting dat overheidsaankopen buiten enige beperkende regeling zouden moeten blijven.

e. 2. *De vrijstelling uit artikel 7, lid 2 onder a*

De leden van de P.v.d.A.-fractie hadden eerder met betrekking tot de vrijstelling van toetsing van familie-overdrachten opgemerkt, dat hiermee enerzijds geen recht werd gedaan aan bepaalde categorieën van opvolgers, ter-

wijl anderzijds de ruim geformuleerde vrijstelling van overdrachten binnen de familie tot een «lek» in de wet zou leiden. Deze leden zijn de Regering erkentelijk voor het feit dat zij hierop met een wijziging van het wetsontwerp heeft willen reageren. De thans voorgestelde bepaling, die de vrijstelling binnen de familie beperkt tot bloed- en aanverwanten in de rechte lijn, vormt zeker een verbetering. Het in het voorlopig verslag genoemde bezwaar dat opvolgers die niet tot de familie behoren, zwaar worden getoetst, terwijl alle familierelaties in de rechte lijn zijn vrijgesteld, blijft echter bestaan.

In de memorie van antwoord stelt de Regering, dat de persoonscriteria in deze gevallen doorgaans weinig problemen zullen opleveren. Naar het oordeel van de P.v.d.A.-fractie zijn het echter in het bijzonder de bedrijfsgebonden criteria die in zulke gevallen de niet bloed- of aanverwante opvolger in een schrijnend ongelijke positie zullen plaatsen ten opzichte van de opvolger binnen de familie. De leden van deze fractie vroegen de Regering dan ook, alsnog met een beperkte mogelijkheid tot vrijstelling voor de categorie van «vreemde» opvolgers te komen. Daarbij zou naar hun mening eveneens het probleem kunnen worden betrokken, dat thans ook een broer of zuster een bestaand bedrijf niet kan voortzetten, indien dit niet aan de bedrijfsgebonden criteria voldoet, ook al heeft betrokkene voldoende opleiding en ervaring binnen de landbouw en is hij/zij jarenlang op het bedrijf in kwestie werkzaam geweest.

De leden van de C.D.A.-fractie betuigden hun instemming met een verdergaande beperking van de vrijstelling tot overdrachten tussen bloed- of aanverwanten in de rechte lijn of met een pleegkind. Zij achten voldoende gronden aanwezig om overdrachten tussen broers en zusters uitsluitend aan de persoonsgebonden criteria te toetsen. Door de nota van wijziging is het nu onmogelijk dat een bestaand bedrijf wordt voortgezet door een broer of zuster (zwager) indien het bedrijf niet aan de criteria voldoet. Met nadruk verzochten deze leden deze overdrachten alleen te toetsen aan persoonsgebonden criteria.

De leden van de fractie van D'66 toonden zich verheugd over het feit dat de Regering hun voorstel om de vrijstelling te beperken tot bloedverwanten in rechte lijn heeft overgenomen.

e. 3. De vrijstelling uit artikel 7, lid 2 onder b

De leden van de C.D.A.-fractie handhaafden hun bedenkingen tegen de vrijstelling voor particuliere natuurbeschermingsorganisaties om op de grondmarkt te opereren. In de redenering van de Regering wreekt zich hier de uitbreiding van de werkingssfeer van de wet tot andere dan uitsluitend landbouwgronden.

Artikel 7 lid 2b strekt verder dan de uitleg die de bewindslieden in de memorie van antwoord hieraan geven, te weten een vrijstelling betreffende uitsluitend natuurterreinen en bosgronden. Een dergelijke gedachtengang zouden de aan het woord zijnde leden kunnen volgen indien en voor zover de in de huidige ontwerp-wetstekst aangegeven werkingssfeer gehandhaafd zou blijven en indien voorts in artikel 7 lid 2b een dergelijke beperking nadrukkelijk wordt vastgelegd.

De leden van de V.V.D.-fractie herhaalden hun vraag om enkele betere voorbeelden te geven van «door Ons aan te wijzen in het algemeen belang werkzame rechtspersonen».

Hoewel de leden van de fractie van D'66 het betoog van de Regering op blz. 37 deels kunnen onderschrijven, blijven zij er voorshands voorstander van dat aankoop van gronden in reservaatgebieden ook rechtstreeks moet kunnen plaatsvinden door natuur- en landschap beherende instanties. Dit zal de flexibiliteit bij het verwerven van gronden ten goede komen.

e. 4. *De vrijstelling uit artikel 7, lid 2, onder d*

De leden van de C.D.A.-fractie namen met instemming kennis van het begrip dat de Regering toont voor de verlangens van deze leden om verdergaande garanties in te bouwen voor de toepassing van het voorkeursrecht. De wijziging van artikel 39 komt echter onvoldoende tegemoet aan de door deze leden geuite wensen. Met name het slechts opnemen van overwegingen in de algemene maatregel van bestuur, op grond waarvan dit voorkeursrecht van toepassing verklaard wordt, biedt onvoldoende garanties dat het doel waarvoor het voorkeursrecht wordt gegeven ook inderdaad gerealiseerd wordt.

De noodzaak van een aanvullend instrument, naast de reeds bestaande instrumenten, wordt in de memorie van antwoord niet nader verklaard. De motivering van de Regering als zou behoefte bestaan aan een dergelijk aanvullend instrument achtten deze leden met onvoldoende gronden omkleed. Evenmin is duidelijk het tijdstip waarop een voorkeursrecht in werking treedt.

e. 5. *De vrijstelling uit artikel 7, lid 2, onder f*

In de beantwoording van een aantal vragen op blz. 39 van de memorie van antwoord was het de leden van de S.G.P.-fractie opgevallen, dat hier een grens getrokken wordt bij land met een geringere oppervlakte dan 50 are. Waarom, zo vroegen deze leden, is hier een andere grens getrokken dan in artikel 58 van de Pachtwet, namelijk 25 are? Kan dit er niet gemakkelijk toe leiden, dat voor eigendomsoverdrachten tussen 25 en 50 are een afzonderlijk regime gaat gelden? Ze vallen wel onder de Pachtwet maar bij verkoop niet onder het toetsingsrecht, zodat ze gemakkelijk voorwerp van speculatie kunnen worden.

e. 6. *De vrijstelling uit artikel 7, lid 2, onder g*

De leden van de P.v.d.A.-fractie hadden grote problemen met artikel 7, lid 2 onder g, zoals de Regering dit nader heeft toegelicht in de memorie van antwoord. Dat artikel opent voor grondeigenaren de mogelijkheid om grond te verkopen buiten het voorkeursrecht voor de gemeente en de landbouwkundige toetsing om. Zulks kan dus gebeuren tegen een verwachtingswaarde die geen enkele relatie heeft met de agrarische waarde, doch zeer overwegend bepaald is door een eventueel te realiseren toekomstige bestemming. Met de aldus getoucheerde bedragen kunnen de vervreemders elders een bedrijf terugkopen tegen zeer hoge prijzen, die dan weer bijdragen tot de opwaartse druk in de agrarische grondmarkt.

Voorts zal – zo meenden deze leden – met dit artikel in de hand grondspeculatie in het landelijk gebied mogelijk blijven. De argumentatie in de memorie van antwoord, dat «degene die tot vervreemding wil overgaan de garantie moet hebben in die gevallen toch een redelijke prijs voor zijn grond te krijgen», vonden zij merkwaardig aandoen. Die «redelijke» prijs zal immers speculanten en grondeigenaren die – nogal toevallig – met hun bezit in een gebied liggen waar bij voorbeeld woningbouw zal worden gerealiseerd, op een willekeurige wijze bevoordelen ten koste van een betaalbare woningbouw, dan wel ten koste van andere bestemmingen.

Deze leden hadden uit de indiening van wetsontwerp 15 978 begrepen, dat de Regering ook van mening was, dat waardeverminderingen (of waardeverminderingen) ten gevolge van een bestemmingsplan – zelfs in geval van onteigening – niet ten goede (of ten laste) van de eigenaren behoeven te komen.

De leden van de P.v.d.A.-fractie vroegen zich bovendien af, of de genoemde vrijstelling de verdere vermindering van het areaal landbouwgrond niet zal bevorderen. Zij vermochten niet in te zien, welke bezwaren er zouden kunnen bestaan tegen het laten vervallen van artikel 7, lid 2 onder g.

De leden van de P.v.d.A.-fractie waren niet overtuigd door het argument van de Regering, dat «in overeenstemming met een bestemmingsplan» problemen zou opleveren, doordat in sommige gevallen nog geen bestemmingsplan bestaat voor een betrokken buitengebied. Zijn de gemeenten niet reeds geruime tijd verplicht om een bestemmingsplan buitengebied te maken? In hoeveel gemeenten ontbreekt dit bestemmingsplan nog? En welke inspanningen getroost de Regering zich om in deze lacune te voorzien?

De leden van de S.G.P.-fractie vroegen of de bewindslieden een overzicht hebben van de gemeenten (memorie van antwoord blz. 40, midden) die 15 jaar na het van kracht worden van de Wet op de Ruimtelijke Ordening nog niet voldaan hebben aan hun verplichting om ingevolge artikel 10 van die wet een bestemmingsplan buitengebied vast te stellen. Wat zijn de hindernissen om tot zo'n besluit te komen en welke procedurele moeilijkheden zijn er om genomen besluiten van kracht te doen worden?

e.7. De vrijstelling uit artikel 7, lid 2 onder h

De leden van de P.v.d.A.-fractie drongen er bij de Regering op aan, artikel 7, tweede lid onder h – inhoudende een vrijstelling wegens een overeenkomst tot scheiding en deling van een ontbonden huwelijksgemeenschap – nader te wijzigen, ten einde gelijkheid tussen duurzaam samenlevenden en huwelijksgemeenschap te bereiken. Naar hun oordeel zou de toetsende instantie wel nauwlettend de mate van duurzaamheid moeten toetsen, zoals dit beoogd wordt in de nieuwe regeling ten aanzien van het huurrecht, die in 1979 in het BW is ingevoerd.

e.8. Een vrijstelling bij openbare verkoop

De leden van de P.v.d.A.-fractie wilden graag nader geïnformeerd worden over de uitwerking die het onderhavige wetsontwerp – naar het inzicht van de Regering – zal hebben op het verschijnsel van de «strijkelden» bij openbare verkopen. Mede met het oog op het initiatief-wetsontwerp-Peschar (thans Voortman) hadden deze leden hieraan behoefte. Meent de Regering, dat de door haar voorgestelde wetgeving ten aanzien van openbare verkopen zal bijdragen tot de verdwijning van de figuur van de «strikgeldschrijver»?

De leden van de P.v.d.A.-fractie zouden het voorts op prijs stellen, het commentaar van de Regering te vernemen op de door het Landbouwschap gelanceerde voorstellen met betrekking tot de openbare verkopen.

V. Voorkeursrecht

1. Algemeen

Met de bewindslieden zijn de leden van de S.G.P.-fractie van mening dat aankoop bij minnelijke schikking de voorkeur verdient boven onteigening. Het is voor hen echter wel de vraag of deze vrijwillige aankoop door de belanghebbende overheid (rijk, provincie, gemeente of waterschap) niet voordeliger zal zijn dan het min of meer neutrale bureau beheer landbouwgronden. Hebben zowel koper als verkoper niet duidelijk belang om rechtstreeks te onderhandelen en zaken te doen en welke wettelijke bepalingen zijn er die het bureau het recht geven om bij alle overheidsverwervingen te interveniëren?

4. Voorkeursrecht in reservaten

Het vestigen van een voorkeursrecht voor reservaatgebieden en de vermeende strijdigheid met het optierecht in beheersovereenkomsten is door de indieners uitvoerig behandeld in de memorie van antwoord. De leden van de V.V.D.-fractie waren nu overtuigd van de niet-strijdigheid tussen beide.

Met belangstelling hebben de leden van de V.V.D.-fractie op blz. 49 en volgende van de memorie van antwoord gelezen dat het artikel 32 van de Beschikking Beheersovereenkomsten betrekking heeft op de koopplicht, neergelegd in artikel 30 en 31 van de beschikking. Genoemde leden vroegen zich af of het doen van een beroep op de koopplicht in het wetsontwerp tot dezelfde financiële uitkomsten zal leiden als het doen van een beroep op de koopplicht ex artikel 30 of artikel 31 van de beschikking.

Het *onderste gedeelte* van blz. 49 van de memorie van antwoord is de leden van de S.G.P.-fractie niet duidelijk. Het woord *evenknie* betekent volgens Huizinga (Nederlandse Zegswijzen) in dezelfde graad tot een gemeenschappelijke voorvader staan, iemand die erfrechtelijk dezelfde positie inneemt. Wat is de gemeenschappelijke voorvader van het privaatrechtelijke optierecht en het publiekrechtelijke voorkeursrecht en nemen ze dezelfde positie in en kan met het één hetzelfde bereikt worden als met het ander?

5. Voorkeursrecht in bij planologische kernbeslissing aan te wijzen gebieden

De leden van de P.v.d.A.-fractie meenden, dat het aanbeveling zou verdienen om de aanwijzing van gebieden waarin het voorkeursrecht geldt, in ieder geval onder medeverantwoordelijkheid van de coördinerend bewindsvrouw of -man van Ruimtelijke Ordening te doen geschieden. Een wijzigingsvoorstel ter zake zagen zij gaarne tegemoet.

Het lijkt de leden van de S.G.P.-fractie voorbarig om reeds bij deze wet vooruit te lopen op het vastleggen van de procedure voor pkb-beslissingen in de Wet op de Ruimtelijke Ordening. Er is dienaangaande wel een wetsontwerp, doch gelet op het voorlopig verslag is nog zeker niet te voorspellen of dit ontwerp in deze vorm het Staatsblad zal bereiken. Gelet ook op de budgettaire consequenties van een en ander zouden zij er de voorkeur aan geven om dit punt nu aan te houden en om bij de behandeling van de wijziging op de Wet op de Ruimtelijke Ordening te zijner tijd bij de slotbepalingen eventueel een bepaling op te nemen waarin het nu voorgestelde alsdan nog in deze wet wordt opgenomen.

VII. Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL)

Aan het Bureau Beheer Landbouwgronden is een belangrijke rol toebedeeld. Gezien de beoogde samenstelling en werkwijze ervan bleven de leden van de P.v.d.A.-fractie bevreesd, dat de uitvoering van de te verrichten taken en daarmee het gevoerde beleid zich overwegend aan parlementaire controle zullen onttrekken.

Deze leden waren evenmin overtuigd door de argumentatie die de Regering aanvoert tegen decentralisatie van het BBL. De centralistische opzet demotiveert de provinciale overheden in hun betrokkenheid en inspanningen, terwijl in de visie van de genoemde leden juist deze overheden een belangrijke rol zouden moeten spelen in (de coördinatie van) de aankoop en het beheer van gronden.

Het argument dat voor kopers en verkopers geheel Nederland de grondmarkt vormt en dat er derhalve slechts één grondaankopende overheidsinstantie behoort te bestaan, snijdt in dit verband geen hout. Het risico van (te zeer) uiteenlopend beleid kan immers reeds bij voorbaat worden ondervangen via normering op centraal overheidsniveau en door coördinatie van de provinciale organen. Ook een centralistisch opgezet orgaan – zo merkten de leden van de P.v.d.A.-fractie verder op – kan tergend langzaam werken. Het tempo waarin thans beheersovereenkomsten tot stand komen, illustreert dit; de bemoeizucht van een centralistisch georiënteerde SBL met betrekking tot de provinciale adviescommissies vormt daarbij de beperkende factor.

De leden van de P.v.d.A.-fractie konden zich niet aan de indruk onttrekken, dat de samenstelling van de Commissie Beheer Landbouwgronden (CBL) in verschillende opzichten onevenwichtig is. De mogelijkheid bestaat bij voorbeeld, dat de ambtelijke vertegenwoordigers in een vooroverleg de besluiten nemen en dat de representanten van maatschappelijke organisaties deze besluiten vervolgens slechts kunnen legitimeren. Een andere ongewenste mogelijkheid is naar de mening van deze leden, dat de maatschappelijke organisaties tot eenzijdig gerichte uitvoeringsmaatregelen komen, die in de CBL aanvaard worden en niet toegankelijk zijn voor parlementaire controle. De genoemde leden zouden gaarne een nadere reactie van de Regering ontvangen met betrekking tot deze complexe problematiek.

Bij de leden van de S.G.P.-fractie was nog de vraag opgekomen of de zelfstandige Stichting Beheer Landbouwgronden niet wat al te gemakkelijk wordt omgezet in het Bureau Beheer Landbouwgronden, dat door de ambtelijke leiding in eigenlijke zin een onderdeel wordt van het Ministerie van Landbouw en Visserij (memorie van antwoord, blz. 54). Zij hadden er begrip voor dat de op te dragen publiekrechtelijke taakuitbreiding juridisch niet zo gemakkelijk bij een privaatrechtelijke stichting kan worden ondergebracht, doch zij meenden dat er genoeg voorbeelden zijn waarbij publiekrechtelijke bevoegdheden ondergebracht zijn bij rechtspersonen met zelfstandige publiekrechtelijke bevoegdheden, waarvan de beslissingen vatbaar zijn voor beroep op de betrokken minister of de Kroon. Hoe worden anders meningsverschillen tussen de directeur en de commissie, zo die mochten ontstaan, tot een oplossing gebracht? Zij verwezen als voorbeeld naar de Commissie Vervoervergunningen die een zeer belangrijke publiekrechtelijke taak vervult ingevolge de Wet Autovervoer Personen, de Wet Autovervoer Goederen en de Wet Goederenvervoer Binnenscheepvaart. Is zo'n constructie niet mogelijk voor een zelfstandig lichaam, dat belast wordt met het beheer van landbouwgronden die het tijdelijk in eigendom heeft?

VIII. Grondbankstelsel

De leden van de P.v.d.A.-fractie zouden het op prijs stellen, alsnog een overzicht te mogen ontvangen van het budget dat in het kader van de meerjarenramingen kan worden uitgetrokken ten behoeve van het grondbankstelsel. Tevens zouden zij graag een overzicht ontvangen van de gelden die in het verleden zijn uitgetrokken en gecommiteerd, en van de activiteiten die binnen het raam van deze budgetten mogelijk zijn geweest.

IX. Wijziging van de Pachtwet (Grondkamers)

De leden van de P.v.d.A.-fractie wensten voor het moment af te zien van een verdere gedachtenwisseling met de Regering over de – naar hun mening nogal fundamentele – problematiek van de toetsende instantie: de Grondkamer. Ten tijde van de mondelinge behandeling hopen deze leden tot een heel wat meer bevredigende, aan de kant van de Regering met name ook veel minder ontwijkende, discussie te kunnen komen. De op enkele punten gevraagde toelichtingen en illustraties zullen zij geven buiten het kader van dit nadere verslag, voor een niet onbelangrijk deel in de vorm van vroegtijdig in te dienen amendementen en toelichtingen.

Een van de belangrijke toetsstenen voor de aanvaardbaarheid van het uiteindelijke resultaat van deze snelle wetgevende operatie zou – zo meenden de leden van de P.v.d.A.-fractie – wel eens kunnen zijn gelegen in de vraag, of de Regering is blijven vasthouden aan haar voornemen om een in allerlei opzichten onvoldoende gekwalificeerd orgaan te belasten met een schier onmogelijke taak.

De leden van de C.D.A.-fractie wensten tot uitdrukking te brengen dat zij in de door de Minister genoemde argumenten om het voorzitterschap, c.q. plaatsvervangend voorzitterschap door een jurist te laten bekleden onvoldoende gronden vinden de Minister op dit punt te volgen.

De leden van de V.V.D.-fractie herhaalden nogmaals dat zij grote problemen blijven hebben met de eisen, gesteld aan de functie van voorzitter en plaatsvervangend voorzitter van de Grondkamer krachtens artikel 75 van de Pachtwet. Zij bleven staan op hun standpunt dat in ieder geval de voorzitter primair deskundig dient te zijn op het gebied van de agrarische bedrijfsvoering en de beoordeling van de landbouwkundige criteria ten aanzien van adspirant-kopers en pachters, ten einde op adequate wijze de door de wet en Pachtwet opgedragen taken te kunnen volbrengen. Overigens hebben de voorzitters van Grondkamers over het algemeen wel zoveel juridisch inzicht dat zij niet in zeven sloten tegelijk lopen. Deze leden voegden daaraan nog toe dat in het bijzonder in gevallen waarbij partijen zijn opgeroepen om door de Grondkamer gehoord te worden – hetgeen waarschijnlijk bij de landbouwkundige toetsing nogal eens het geval zal zijn – primair de agrarische en niet de juridische deskundigheid bijzonder belangrijk is om de bij het agrarisch bedrijf betrokkenen zodanig te benaderen dat dienaangaande de relevante feiten op tafel komen.

De hier aan het woord zijnde leden zouden zich kunnen vinden in de bepaling dat naast de secretaris en zijn plaatsvervanger in ieder geval één lid van de Grondkamer moet voldoen aan de eisen, genoemd in artikel 75.

De leden van de fractie van D'66 constateerden dat de Regering op blz. 62 van de memorie van antwoord stelt dat er voor gezorgd moet worden dat er op het gebied van natuurterreinen voldoende deskundigheid in de Grondkamers aanwezig is. Het verwondert daarom deze leden dat de Regering geen aandacht heeft geschonken aan hun voorstel om artikel 74, lid 4, van de Pachtwet dusdanig te wijzigen dat duidelijk blijkt dat ook het belang van natuur en landschap volledig dient mee te tellen.

Artikelen

De leden van de P.v.d.A.-fractie wensten in dit stadium af te zien van reacties op de door de Regering gegeven antwoorden op de artikelsgewijze vragen en opmerkingen in het voorlopig verslag.

In de voorafgaande vragen, verzoeken en korte beschouwingen zijn reeds aanduidingen gegeven van eventuele voornemens hunnerzijds tot amendering van het wetsontwerp. Eventuele amendementen op betrekkelijke details kunnen bij indiening afdoende worden toegelicht.

Artikel 1

De leden van de S.G.P.-fractie vroegen waarom een aantal definities niet ondergebracht zijn in artikel 1. Als voorbeelden noemden zij:

landgoed (nu artikel 8 tweede lid): een complex aangemerkt als landgoed in de zin van artikel 1 van de Natuurschoonwet 1928 (Stb. 63) of andere geheel of gedeeltelijk met bos of andere houtopstanden bezette terreinen, waarvan het voortbestaan uit oogpunt van maatschappelijk belang wenselijk is, en die op verzoek van de eigenaar door Onze Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk in overeenstemming met Onze Minister zijn aangewezen als landgoed in de zin van deze wet;

gemeenschap (nu artikel 20, derde lid): een maatschap, een vennootschap onder firma of een commanditaire vennootschap.

Artikel 15

Ten aanzien van artikel 15, lid 1 onder b, 3° wijst de Regering de suggestie van de leden van de V.V.D.-fractie af om de bepaling dat de bedrijfsleider tevens bedrijfsleider buiten het betrokken bedrijf kan zijn, te laten vervallen. Deze leden deden thans met nadruk het voorstel zulks wel mogelijk te maken, zij het met een beperking tot één of meer bedrijven en/of een maximum aantal hectaren.

Het gaat toch te ver, zo betoogden deze leden, om bij voorbeeld te verbieden dat een bedrijfsleider zich dient te beperken tot 24 ha, dit te meer omdat het bedrijfsleiderschap niet behoeft te betekenen dat men op het bedrijf ook daadwerkelijk arbeid verricht. Blijft deze bepaling gehandhaafd, dan verwachten de genoemde leden dat zich de situatie zal ontwikkelen dat de in zijn functie beperkte bedrijfsleider nevenactiviteiten ter hand neemt die niet onder de verbodsbepaling vallen. Te denken valt voorts ook aan de mogelijkheid van een fysiek gehandicapte bedrijfsleider.

Artikel 59

Ten aanzien van artikel 59 hadden de leden van de V.V.D.-fractie in het voorlopig verslag verzocht om een (terug)kooprecht van in erfpacht uitgegeven gronden op te nemen. De Regering wijst zulks af omdat de prijs waartegen kan worden (terug)gekocht, een groot probleem vormt. Naar het oordeel van deze leden moet de genoemde door de Kamer aangenomen motie ter zake (kamerstuk 15 800 – XIV, nr. 31) worden uitgevoerd, als de erfpachtnemer de wens daartoe te kennen geeft.

De prijsbepaling, zo menen de leden van de V.V.D.-fractie, behoeft geen problemen op te leveren als de prijs wordt bepaald op het peil dat het BBL op dat moment voor vergelijkbare objecten hanteert. De adspirant-koper bepaalt dan wel of hij tot koop zal overgaan. Indien deze zulks doet, ontstaat er voor het BBL een grotere budgettaire ruimte voor nieuwe noodzakelijke aankopen.

Artikel 68

B

Ten aanzien van artikel 5, lid 2, van de Pachtwet verwezen de leden van de V.V.D.-fractie naar hetgeen zij eerder in dit verslag over de toetsingscriteria hadden opgemerkt.

C

Met het Landbouwschap wezen de leden van de V.V.D.-fractie er in verband met artikel 5A van de Pachtwet op dat het niet vrijstellen van landbouwkundige toetsing ingeval een eigenaar/gebruiker vervreemdt aan een belegger en zelf pachter wordt, zeer onbillijk is. Zij verzochten met nadruk deze ontheffingsmogelijkheid alsnog op te nemen.

Waarom wordt, zo vroegen de leden van de S.G.P.-fractie, in het nieuwe artikel 5B van de Pachtwet niet consequent over «gemeenschap» gesproken, maar over «privaatrechtelijke rechtspersoon»? Is hier hetzelfde bedoeld of duidt dit duidelijk op een bredere kring van mogelijkheden en zo ja, kan dit dan nader uiteengezet worden, dit te meer omdat bij de toelichting bij artikel 1 (laatste gedeelte) wordt vermeld dat de Titels III en IV betrekking hebben op rechtspersonen en *andere* gemeenschappen?

Bijlage B bij de memorie van antwoord

Besluit, houdende toetsingscriteria bij vervreemding van landbouwgronden

Wat betreft het concept-besluit, houdende toetsingscriteria bij vervreemding van landbouwgronden waren bij de leden van de S.G.P.-fractie de volgende vragen opgekomen: Kan de definitie van kavel geen aanleiding geven tot verwarring indien niet duidelijk vaststaat wat onder *openbare* waterlopen wordt verstaan? Provinciale reglementen met bij voorbeeld H- en B-leggers zijn hier zeker niet eenduidig. Indien een kavel begrensd wordt door een weg, die niet ingevolge de Wegenwet een openbare status heeft, doet zich ook de vraag voor of dat dan toch geen duidelijke kavelbegrenzing is.

In artikel 3, eerste lid, onder b, is uitdrukkelijk vermeld «tegen betaling».

Moet dit uitdrukkelijk zijn in loondienst of mag dat ook zijn op het ouderlijk bedrijf tegen kost en inwoning of in maatschapsverband, bij voorbeeld van twee broers, die in een bepaald jaar zelfs met verlies zouden kunnen werken en dus in wezen dat jaar geen betaling genieten?

Hoe moet het als er een onderneming is die een bedrijf uitoefent, als bedoeld in artikel 4, eerste lid, onder c, met verschillende diersoorten die allen niet het vereiste aantal halen terwijl de onderneming toch qua bedrijfsgrootte wel aanvaardbaar is? Zijn deze aantallen overigens niet zodanig, dat legbatterijen duidelijk van overheidswege gestimuleerd worden op een tijdstip dat hierover in EEG-verband de discussie op gang komt?

Waarom wordt in artikel 7, eerste lid, onder a, bepaald dat voor een veehouderijbedrijf het resterende land binnen twee kilometer afstand van de bedrijfsgebouwen van de verwerver moet liggen (is dat hemelsbreed bedoeld, eventueel met een kanaal of een rijksweg er tussen?) terwijl onder e voor een tuinbouwbedrijf is bepaald dat de *toegang* tot de toe te voegen kavel(s) dient gelegen te zijn binnen 1 kilometer van het bedrijf van de verwerver (waar mag worden aangenomen over de openbare weg gemeten)?

Het verschil in formulering kan aanleiding geven tot verschil in interpretatie. De afstand over de openbare weg gemeten zal veel duidelijker zijn voor betrokkenen dan cirkels op een kaart, waarbij gedeelten van percelen wel en andere gedeelten niet voor goedkeuring in aanmerking komen en wel goedgekeurde gedeelten mogelijk slechts langs een grote omweg bereikbaar zijn. Kan hier redactioneel niet een verduidelijking bewerkstelligd worden?

De voorzitter van de commissie,
Van der Sanden

De griffier van de commissie,
De Gou